

כמה שאלות שפיר

7.2

1) גרסה קצרה

1 כאשר אדם שונא את חברו: איננו מזכירו בשמו העצמי, כפי ששאל
סאול על-אודות דוד מתוך כעס: „מדוע לא בא בן ישי“ (שמואל א' כ-כז)
— ולא אמר „דוד“.

כשאמרו האחים: „הכתונת בנך היא“ ולא אמרו: „הכתונת יוסף
היא“ — הרגיש יעקב בשנאתם ואמר: „חיה רעה אכלתהו“ — הוא הומת
בידי האחים שנדמו לחיות („יהודה גור אריה“). והראיה לכך מזה ש„טרף
טרף יוסף“ — השם „יוסף“ נטרף מפייהם...

(בשם אחד הגדולים)

Vayeshev

The Power of Praise

2) Lessons in Leadership

1 **R**euben is the leader who might have been but never was. He was Jacob's firstborn. Jacob said of him on his deathbed, "Reuben, you are my firstborn, my might, the first sign of my strength, excelling in honour, excelling in power" (Gen. 49:3). This is an impressive tribute, suggesting physical presence and commanding demeanour.

6 More significantly, in his early years Reuben consistently appeared to be the most morally sensitive of Jacob's children. He was Leah's son, and keenly felt his mother's disappointment that she was not Jacob's favourite. Here is the first description of him as a child: "During wheat harvest, Reuben went out into the fields and found some mandrake plants, which he brought to his mother Leah" (Gen. 30:14). Mandrakes were thought to be an aphrodisiac. Reuben knew this and immediately thought of his mother. It was a touching gesture but it misfired because he presented them to Leah in the presence of Rachel and unintentionally caused an argument between them.

18 The next episode in which we see Reuben is far more tragic: Rachel died and was buried on the way to Ephrat, that is, Bethlehem.... While Israel was living in that region, Reuben went in and slept

1)

1 ([vayishkav] with his father's concubine Bilhah" (Gen. 35:19-22). If understood literally this would amount to a major sin. Sleeping with your father's concubine was not only a sexual crime; it was an unforgivable act of treason and betrayal, as we discover later in Tanakh. Absalom decides to rebel against his father David and replace him as king. Ahitophel gives him the following advice: "Sleep with your father's concubines whom he left to take care of the palace. Then all Israel will hear that you have made yourself obnoxious to your father, and the hands of everyone with you will be more resolute" (1 Sam. 16:21).

According to the sages, the text about Reuben is not to be understood literally. After Rachel died, Jacob had moved his bed to the tent of Bilhah, Rachel's handmaid. This, felt Reuben, was an intolerable humiliation for his mother. It was hard for Leah to tolerate the fact that Jacob loved her sister more. It would have been altogether unbearable for her to discover that he even preferred Rachel's handmaid. So Reuben moved Jacob's bed from Bilhah's tent to Leah's. The verb *vayishkav* should therefore be translated not as "slept with" but "changed the sleeping arrangement" (Shabbat 55a-b).

At this point, however, the text does a strange thing. It says, "Reuben went in and slept with [or changed the sleeping arrangement of] his father's concubine Bilhah, and Israel heard of it" and then signals a paragraph break in the middle of the sentence. The sentence ends: "Jacob had twelve sons." This is very rare indeed. What it suggests is an audible silence. Communication had completely broken down between Jacob and Reuben. If the sages are correct in their interpretation, then this is one of the greatest tragedies in the whole of Genesis. Jacob clearly believed that Reuben had slept with his concubine Bilhah. He cursed him for it on his deathbed: "Unstable as water, you will not excel, for you went up onto your father's bed, onto my couch and defiled it" (Gen. 49:4).

Yet according to the sages this did not happen. Had Jacob been willing to speak to Reuben he would have discovered the truth, but Jacob grew up in a family that lacked open, candid communication (as we saw earlier in our discussion of *Parashat Toledot*). Thus for years Reuben was suspected by his father of a sin he had not committed – all because he cared about the feelings of his mother.

This brings us to the third episode in Reuben's life, the most tragic of all. Jacob favoured Joseph, son of his beloved Rachel, and the other brothers knew it. When he gave Joseph a visible sign of favouritism, the richly embroidered cloak, the brothers resented it yet more. When Joseph began to have dreams of the rest of the family bowing down to him, the brothers' animosity reached its boiling point. When they were far from home, tending the flocks, and Joseph appeared in the distance, their hatred made them decide, there and then, to kill him. Reuben alone resisted:

When Reuben heard this, he tried to rescue him from their hands. "Let us not take his life," he said. "Do not shed any blood. Throw him into this cistern here in the wilderness, but do not lay a hand on him." Reuben said this to rescue him from them and take him back to his father. (Gen. 37:21-22)

Reuben's plan was simple. He persuaded the brothers not to kill Joseph but rather to let him die by leaving him in a pit to starve. He intended to return later, when the brothers had moved on, to rescue him. When he returned, however, Joseph was no longer there. He had been sold as a slave. Reuben was devastated.

Three times Reuben tried to help, but despite his best intentions, his efforts failed. He was responsible for the one recorded quarrel between Leah and Rachel. His father wrongly suspected him of a major sin and cursed him on his deathbed. He failed to save Joseph. Reuben knew what would be the right thing to do, but somehow lacked the confidence or courage to carry it through to completion. He should have waited to give Leah the mandrakes when she was alone. He should have remonstrated with his father about his sleeping arrangements. He should have physically taken Joseph safely back home.

What happened to Reuben to make him lack confidence? The Torah gives a poignant and unmistakable hint. Listen to these verses describing the birth of Leah's (and Jacob's) first two children:

When the Lord saw that Leah was not loved, He enabled her to conceive, but Rachel remained childless. Leah became pregnant

1 and gave birth to a son. She named him Reuben, for she said, "It is because the Lord has seen my misery. Surely my husband will love me now."

2 She conceived again, and when she gave birth to a son she said, "Because the Lord heard that I am not loved, He gave me this one too." So she named him Simeon. (Gen. 29:32-33)

Both times, it was Leah, not Jacob, who named the child – and both names were a cry to Jacob to notice her and love her – if not for herself then at least because she had given him children. Jacob evidently did not notice.

3 Reuben became what he became because – so the text seems to imply – his father's attention was elsewhere; he did not care for either Leah or her sons (the text itself says, "the Lord saw that Leah was not loved"). Reuben knew this and felt his mother's shame and his father's apparent indifference intensely.

4 People need encouragement if they are to lead. It is fascinating to contrast the hesitant Reuben with the confident – even overconfident – Joseph, loved and favoured by his father. If we want our children to have the confidence to act when action is needed, then we have to empower, encourage, and praise them.

5 There is a fascinating mishna in Avot:

R. Yohanan b. Zakkai had five [pre-eminent] disciples, namely R. Eliezer b. Hyrcanus, R. Yehoshua b. Hanania, R. Yose the priest, R. Shimon b. Netanel, and R. Elazar b. Arakh. He used to recount their praise: Eliezer b. Hyrcanus – a plastered wall that never loses a drop. Yehoshua b. Hanania – happy is the one who gave him birth. Yose the priest – a pious man. Shimon b. Netanel – a man who fears sin. Elazar b. Arakh – an ever-flowing spring. (Mishna Avot 2:10-11)

6 Why does the Mishna, whose aim is to teach us lasting truths, give us this apparently trivial account of R. Yohanan b. Zakkai's pupils and what he used to call them? The answer, I believe, is that the Mishna is

7 telling us how to raise disciples, how to be a coach, mentor, and guide: using focused praise.

8 The Mishna does not simply say that R. Yohanan b. Zakkai said good things about his students. It uses an unusual locution: "He used to count [*monh*] their praise," meaning, his positive remarks were precise and accurately targeted. He told each of his disciples what their specific strength was.

9 Eliezer b. Hyrcanus had an outstanding memory. At a time when the Oral Law was not yet written down, he could recall the teachings of the tradition better than anyone else. Elazar b. Arakh was creative, able to come up with an endless stream of fresh interpretations. When we follow our particular passions and gifts, we contribute to the world what only we can give.

10 However, the fact that we may have an exceptional gift may also mean that we have conspicuous deficiencies. No one has all the strengths. Suffice it if we have one. But we must also know what we lack. Eliezer b. Hyrcanus became so fixated on the past that he resisted change even when it was agreed upon by the majority of his colleagues. Eventually he was excommunicated for failing to accept his colleagues' ruling (Bava Metzia 59b).

11 Elazar b. Arakh's fate was even sadder. After the death of R. Yohanan b. Zakkai, he separated from his colleagues. They went to Yavneh; he went to Hamat (Emmaus). It was a pleasant place to live and it was where his wife's family lived. Apparently he was so confident in his intellectual gifts that he believed he could maintain his scholarship by himself. Eventually he forgot everything he had ever learned (Avot DeRabbi Natan 14:6). The man more gifted than his contemporaries eventually died while making almost no lasting contribution to the tradition.

12 There is a delicate balance between the neglect that leads someone to lack the confidence to do the necessary deed and the excessive praise or favoritism that creates overconfidence and the belief that you are better than others. That balance is necessary if we are to be the sunlight that helps others grow.

האיסור להתפשר בענייני רוחניות

⑤ חז"ל 1603

א] מחלוקת יוסף ואחיו

כתוב בפסוק (בראשית לו, ב) "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם". ופירש רש"י "כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי וכו'".

ותמחו המפרשים היאך אפשר לומר שאכלו השבטים אבר מן החי, וכי לא קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה. ותירץ הרא"ם (שם) שבני לאה היו חותכים בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת ומניחים אותו עד שתמות ואחר כך היו אוכלים אותו, כדאיתא בגמרא בחולין (לג, א), "הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כלית בשר מבית השחיטה וכו' וממתין לה עד שתצא נפשה ואוכלו". ויוסף היה סבור שכיון שחותכים אותו בעודה מפרכסת עדיין הבשר אסור להם, דעוד איתא בגמרא התם, "ישראל דבשחיטה תליא מילתא, כיון דאיכא שחיטה

מעלייתא אישתרי להו, עובדי כוכבים דבנחירה סגי להו ובמיתה תליא מילתא, הני כאבר מן החי דמו". כלומר שרק לישראל דבשחיטה תליא מילתא, כיון דשחט לה שחיטה מעליא כבר יצאה מידי אבר מן החי, אף על פי שעודה מפרכסת, אבל בגוי דלית להו שחיטה ובמיתה תליא מילתא, אינה יוצאת מידי אבר מן החי עד שתמות לגמרי ומפסיקה לפרכס.

ולפי דברי הרא"ם נמצא שהתווכחו יוסף ואחיו ביחס למעמדם הנוכחי. שבני לאה סברו שדינם כבר כישראלים ולכן שפיר אכלו מבשר שחוטה בעודה מפרכסת, ואילו יוסף חלק וסבר שדינם כבני נח שאסורים באכילת בשר שנתחץ מן המפרכסת. ובספר חמש דרשות (עמוד כ) ביאר את עומק דבריהם, שיוסף האמין שאין דינם כישראלים אלא כבני נח כיון שלא הגיעו עדיין לתחנה הסופית של התפתחותם, שעוד יצטרכו לסבול תקופת גלות ממושכת וכמו שהבטיח הקב"ה

לאברהם (בראשית טו, יג) "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם". ולפיכך סבירא ליה ליוסף שעכשיו דינם רק כבני נח, כלומר שאי אפשר להם להמשיך בדרכם הישנה של ארץ כנען, אלא הם צריכים לשנות את מעמדם ותוכניתם כדי להעביר את המסורה של האבות לסביבה החדשה של ארץ מצרים, ורק אז יהיו ראויים לרכוש את התואר של ישראלים. אבל אחיו לא הבינוהו מכיון שהם הסתכלו על העתיד כהמשך מהווה, שאת כל הבעיות של הגלות הם ראו במסגרת של החיים בארץ כנען, ולכן הם סברו שדינם כבר כישראלים מבוגרים שאין צריכים עוד לשנות את גישתם ומעמדם.

ב] מה בצע כי נהרג את אחינו

ואע"פ שזה בודאי היתה מחלוקת לשם שמים, מכל מקום כיון שיוסף היה מפרסם לאביהם את חטאותיהם באיסורים שחייבים עליהם מיתה, בני לאה חשבו את יוסף כרודף ודנו אותו למיתה בתורת הכא להרג השכם להרגו, כמו שכתב הספורנו (שם). אמנם נראה שלא הסכימו כל השבטים להערכה הזאת, דכתיב (שם, כו - כז) "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו". ואיתא בגמרא בסנהדרין (י, ב) "לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכל המברך את

יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובצע ברך נאץ ה'". הרי שביצע יהודה פשרה בגורלו של יוסף שלא להמיתו אלא למכרו. וביאר המשך חכמה (שם) שזהו מפני שרק בני לאה נפגמו על ידי יוסף וביקשו להורגו, אבל בני השפחות אהבו אותו ולא הסכימו להחליטו כרודף דכתיב (שם, ב) "והוא נער את בני בלהה ובני זלפה נשי אביו", ופירש רש"י שיוסף קירב את בני השפחות כשבני לאה היו מבזים אותם. ולכן ארבע בני השפחות מסתמא השתדלו להציל את יוסף ולהשיבו אל אביהם בניגוד לארבעת בני לאה שהסכימו להורגו. וכיון שראובן לא היה באותו מעמד וכמו שכתב רש"י (שם, כט), ההצבעה המכריעה בנפשו של יוסף היתה תלויה לגמרי בבחירתו של יהודה, והוא לא רצה להכריע בעצמו להתחייב או לזכות, להשיבו לאביו או להורגו, ולכן הכריע לעשות פשרה, ומכרו לישמעאלים. ובספר דברי מהרי"א (פרשת וישב) ובספר חקל יצחק (שם) פירשו שיהודה לא היה בטוח כל כך בדינו של יוסף, והיה מפחד ביותר מחשש איסור שפיכת דמים, שעוון זה עלול למנוע את היכולת שלהם לעשות תשובה אח"כ, שאין הקב"ה שומע לתפילותיהם של רוצחים, כדכתיב (ישעיה א, טו) "גם כי תדבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו". ודאגת יהודה בענין זה מרומז בקב"ה שאמר "מה בצע", ש"בצע" הוי בראשי תיבות ב'קר צ'הרים ע'רב, וקאי על תפילת שחרית שנאמרת יבב'קר,

פרשת וישב

חמודי דניאל

ס

ומחמת זה גו
מגדל

להשפיע על את

רגיל בעשיית

באברהם אבינו

המשפיע הגדול

נפשות והיו לו

מקום הרי הוא

(בראשית יד, ג), וז

הכל העולם

מעבר אחר. הו

אבינו לא היו

בני דורו אלא

ומיוחד. ואם

היאך אברהם הצ

מכיון שהוא הי

לגמרי. ומטו מש

שהרבה אנשים

בתוך התחום ש

לעשות פשרות ב

עם אלו שאינם

טעות איומה. ש

אבינו שזה שר

ביותר הוא דוקא

מסור לגמרי להק

על הערכים שי

להתאים. ועל דר

פרשה ג את ז' שר

אמת היתה בפיה

קאי על אהרן הכ

שחורת אמת היה

האסור ולא אסר

השיב רבים מעו

רעא) שאין ספק שעשיית פשרות בין
בעלי דינים שרבים הוא דבר נפלא ואבן
יסוד ביחסים שבין אדם לחבירו, וישבו
של עולם יכול להתקיים רק כשכל אחד
מבעלי הדין מוכן למחול קצת על
שיטתו כדי לפייס את חבירו. מאידך, אם

פדי לערוך פתרון הדדי, הדין צריך
לזוותר על העקרונות שלו ולעשות פשרה
בין אמת ושקר, הרי זה מחריב את
העולם, ויצא שכרו בהפסדו. וזוהי

תביעת חז"ל על יהודה, שהרי בני לאה
טענו שיוסף חייב מיתה לעומת בני
השפחות שנקטו שהוא חף מפשע, אם

כן ממה נפשך, אם יהודה סובר שבני
לאה צודקים, הרי מוטל עליו להמית את
יוסף, ואם לדעתו הצדק עם בני

השפחות, הרי הוא חייב לעבוד לשחרר
את יוסף לגמרי, ובכך האי גוונא אין
לעשות פשרה אלא רק להישאר נאמן

לעשיית האמת בעיניו. ואילו עשה
יהודה כן, היה לו את הכוח לשכנע את
אחיו בדינו של יוסף לצד זה או לצד זה.

והראיה שאכן היה מסוגל לכך הוא
מדכתיב (בראשית לח, א) "ויהי בעת ההוא
וירד יהודה מאת אחיו וגו'", ופירש

רש"י, "ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו
כשראו בצרת אביהם, אמרו אתה אמרת
למכרו, אלו אמרת להשיבו היינו

שומעים לך". ואם כן הפשרה שביצע
יהודה לא היתה בין שני בעלי דינים,
אלא בין אמת ושקר, ובין מסקנה צודקת

ופסק דין מעוות, ולכן כל המברך את
יהודה הרי הוא בגדר מנאץ.

תפילה מנחה שהיא בצי'הרים, ותפילת
מעריב שהיא בערב. וכדי שלא יהיה שום
עיכוב לתפילותיהם ואפשרותם לעשות
תשובה אח"כ על ידי הספק של שפיכת
דם נקי, הכריע יהודה לעשות פשרה
בנפשו של יוסף, למוכרו ולא להורגו.

ג] שני סוגי פשרה

אבל אמרו בגמרא בסנהדרין (שם) שכל
המברך את יהודה על מעשהו זה
שבו ביצע את הדין ומכר את יוסף

כפשרה, הרי הוא בגדר מנאץ. ועוד
אמרו במדרש (פרשה פה אות ג), כל
המתחיל במצוה ואינו גומרה קובר את

אשתו ובניו, שכיון שהתחיל יהודה
בהצלת יוסף ולא סיימו קבר את בת שוע
ומתו ער ואונן. והקדוש ברור, מדוע יגרע

דינו של יהודה מדינם של שאר
השבטים, הרי יהודה היה היתיד שניסה
להציל בפועל את חיי יוסף, ואף הצליח

למוכרו ולא להורגו, ואם כן אמאי נענש.
ועוד הרי קי"ל בגמרא בסנהדרין (שם)

"מצוה לכצוע, שנאמר אמת ומשפט
שלום שפטו בשעריכם. והלא במקום
שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש

שלום אין משפט, אלא איזהו משפט
שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע". הרי
שיש מצוה על הדין לערוך פשרה בין

בעלי הדין, ואם כן איזה תלונה קיימת
נגד יהודה אודות הפשרה שביצע בין
השבטים. ותירץ בספר שיחות לספר
בראשית (להג"ר אביגדור נבנצל שליט"א, עמוד

5

פרשת וישב

חמורי דניאל

סב

הקיצוני ביותר שז
שפרק מעליו עול
במקצת אינו רי
המסגרת, אלא ה
אמונתנו לגמרי. ה
דרך אמצעית, רק
ועבירה, ברכה ו
בשם האדמ"ב
"הסוסים הולכים
האנשים הולכים"
אבל ל

[ו] בשנת

ולפני גם בהנהגת
ישנם רק

בפרשת בחקתי
משכני בתוכם ו
הרי שהתורה מת
של הנהגה, מצד
המקדש, ומצד ש
וגלות מתמשכת.
אמאי אין עוד מ
שייך שיהיו עם י
לא ברמה גמוכה
ובספר דרש מר
שכיון שאין בני
בינונים במידת
ושמירת המצוות,
נוהג עמנו בדרך
באופן קיצוני. ו
(ויקרא כה, יג) "בש
איש אל אחותו"

חשוב כעבירה ומאכלות אסורות. וכן
מבואר בהא דכתיב (בראשית לו, כד) "והבור
ריק אין בו מים", ואיתא במדרש (פרשה פד
אות טז) "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים
יש בו". ולכאורה יש לתמוה דאם כן אמאי
לא כתוב בהדיא בתוך הפסוק שהיה בתוך
הבור נחשים ועקרבים. ובצל כרחך שזה
בא ללמדנו שכל בור שאין בו מים ממילא
יש בו נחשים ועקרבים, ואין מים אלא
תורה. כלומר כשהאדם אינו לומד תורה
ועוסק במצוות בהכרח ינשך על ידי הנחש
של היצר הרע ויהיה מורעל על ידי העקרב
של חטאים, שאין חלל ריק ביניהם, [וכן
איתא בגר"א במשלי (טו, כד)]. ולכן כתוב
בפרשת בחקתי (ויקרא כו, ג) "אם בחקתי
תלכו" לצומת (שם, יד) "ואם בחקתי
תמאסו". והביא בספר כמוצא שלל רב
(ויקרא עמוד שנו) בשם הגר"מ שך ז"ל
שקראים מכאן שאין דרך אמצעית
ברוחניות, ולא יכול האדם להיות במצב
שבו לא יעמול בתורה, וגם לא ימאס
חלילה בחוקיה ובמצוותיה, לפי שמציאות
החיים היא או שתהיו עמלים בתורה או
שלא תהיו עמלים בתורה, ואם לא תהיו
עמלים בתורה אזי לא רק שלא תעשו את
מצוות התורה, אלא גם תמאסו באחרים
העושים, ותהיו שונאים את
התורה וחכמיה.

[ה] מרה בינונית

והנה כתב הרמב"ם (דעות פרק א הלכה ד)
"הדרך הישרה היא מידה בינונית"

31

6

גזירות על ישראל ובטלו דתם וכו' ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות". ועל כן אף שמצד שורת הדין הדלקת המנורה דוחה את הטומאה מאחר שטומאה הותרה בציבור, מכל מקום אם היו מדליקים בטומאה אין זה חשוב כניצחון לישראל כי אם ניצחון לצוונים. דכל מטרתם ורצונם של היוונים היתה לטמא את הטהרות ולהכריח את החשמונאים להתפשר ולזוותר בקיום המצוות. והיו שהוצרכו לנס של פך השמן כדי להדליק את המנורה בטהרה ולקיים את המצוה בשלמותה, ושלא להתפשר בענייני רוחניות. ולמדים מכאן שאין אומרים טומאה הותרה בציבור אלא כשנטמאו השמנים במקרה, אבל בשעת השמד כשהמצוות נמצאות במצוקה, אסור לנו להתפשר עם דיני התורה ולהדליק את המנורה בטומאה. ומהאי טעמא דוקא ביום טוב של חנוכה

הקיצוני ביותר של הצדיק הגמור. וכל מי שפרק מעליו עול התורה ויראת ה' אפילו במקצת אינו רק בצד השמאלי של המסגרת, אלא הוא נמצא חוץ ממהלך אמונתנו לגמרי. הרי שכרוחניות אין כלל דרך אמצעית, רק יש אמת ושקר, מצוה ועבירה, ברכה וקללה, וכמו שמביאים בשם האדמו"ר מקאצק ז"ל שאמר, "הסוסים הולכים באמצע הכביש, אך האנשים הולכים או בצד זה או בצד זה, אבל לא באמצע".

ז] מהדרין מן המהדרין

ויסוד הנס של חנוכה היתה רק כדי לדחות את הפרשות והוויתורים בענייני רוחניות. כדאיתא בגמרא בשבת (כא, ב) "מאי חנוכה וכו' שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית

נחג כל אחד להדליק את המנורה באופן קיצוני של מהדרין מן המהדרין, שהוא מושג שלא מצינו במצוות אחרות, מפני שהיוונים רצו להכריח אותנו לקיים את המצוות באופן של בדיעבד, עם הרבה פשרות וויתורים, והתגובה שלנו היא להקפיד ביותר להדליק את המנורה כמהדרין מן המהדרין להראות שאנו מסורים באופן קיצוני להקב"ה וקיום המצות.

חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". והקשה הפני יהושע (שם) שכל טורח הנס למה, דהא קיי"ל שטומאה הותרה בציבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא. ובספר קונטרס המועדים (עמוד מג) הביא בשם הגרי"ד הלוי ז"ל שתירץ שכונת היוונים היתה לטמא את הטהרות בכדי להעבירם על הדת, וכמו שכתב הרמב"ם (חנוכה פרק ג הלכה א) "בבית שני כשמלכו יון גזרו

טעמו דר' סימון משם "אל תתהדר" וכו'. אבל למצא דאמר אבנט של כהן הדיוט היה של כלאים, אם כן לא היה נכנס הכהן גדול כהדיוט ביום הכיפורים לפניו, וצריך טעמו דר' לוי, משום שמוכיר עון העגל. ועליו¹⁹ נאמר (שמות לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי", וכמו שאיתא בחלק (סנהדרין קב, א) אין לך כל דור שאינו נוטל אונקיא אחת מחטא העגל, ודו"ק. והנה אמרו במדרש משלי (שומר טוב סימון א): ר' אבין אומר, בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים. עיין שם²⁰. ונמצא, דהכפרה על האומה בכללה לפני ולפנים עדיין שם רושם החטא ממכירת יוסף. ולכן לשון של שער המשתלח משקל שתי סלעים²⁰, רמז למה שאמרו בשבת פרק קמא (י, ב) (אמר רב, לעולם אל ישנה אדם

ונש להבין מדוע נשתנה רק הכתונת, ובירושלמי פרק בא לו (יומא פרק ג' הלכה ג): מפני מה אינו משמש בבגדי זהב? מפני הגאווה. א"ר סימון, על שם (משלי כה, ו) "אל תתהדר לפני מלך". א"ר לוי, שאין קטיגור נעשה סניגור, א"תמול כתיב בהם (שמות לב, ח) "עשו להם עגל מסכה", ועכשיו עומד ומשמש בבגדי זהב? נראה דלמאן דאמר דאבנט של כהן הדיוט היה של בוך, אם כן היה ממש ככהן הדיוט, נאות

ועל
מכירת
יוסף

7

[תוספות ראש השנה כו, א 20]. מפני שזה יהיה קטרוג, שהם בעצמם לא ריחמו על אביהם והיו מתנגדים ושונאים זה לזה, ולפני ולפנים עדיין תקוק חטאם בכל דור. [וזה באמת טעם רב הונא שאחרי מות הראשונים דוד, שלמה פסקה אורים ותומים 26, מפני שהשבטים נתחלקו לשני מלכים 27, ולא היו יכולים לתמם בדבריהם, שיצטרפו שמות השבטים זה עם זה, כיון שהיו חלוקים זה עם זה ושונאים זה את זה 28, דודי"ק]. ולכן להורות על כפרת החטא של מכירת יוסף היה כחונת מובחרת, וכמו שאמרו זכחים פת, פ 29: בתנות (מכפרת) על שפיכות דמים שנאמר (בראשית לו, לא) "וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכחונת בדם 30, דודי"ק.

וזה שאמרו "כי אתה סלחן לישראל — היינו על כל החטאים שבין אדם למקום, שהורשם הוא משורש העגל — שנאמר (שמות לב, ד) "אלה אלהיך ישראל", ושם נאמר (במדבר יד, כ) "סלחתי כדברך" 31 — "ומחלן לשבטי ישורון" — היא על חטאים שבין אדם לחבירו, ששורש שלהם הוא מחטא מכירת יוסף, שחטאו שבטי ישורון. דודי"ק בכל זה, ואין כאן המקום להאריך.

לו לבלבל יצועי אביו ומש"ה אמר לו פחו כמים שעשית כמהירות, ובודאי דגם על חטא זה הקל כבר עשה תיכף תשובה כדרך מרי דחושבנא ותיקן המעשה:

והנה גם אם לא היה מבלבל יצועי אביו לא היה יעקב אבינו מוליד עוד בנים כי כבר נולדו לו כל הי"ב שבטים וזה היה ידוע להם שלא יוליד רק י"ב שבטים דהא מש"ה התפללה לאה שהיתה מעוברת שיהיה הולד נקבה וילדה לדינה כדי שיגיע לרחל שני בנים. כדאי כל זה במסכת ברכות (דף ס, א) והביאו רש"י בפירוש החומש. וא"כ כל הענין לא היה גנוג רק לענין כבוד באינו אהל יהיה היצוע ומש"ה תבע ראובן עלבון אמו. אמנם עתה כשראה ראובן שהאחים רוצים להרוג ליוסף. וכל הצלתו מידם הוא בהשליך אותו לבור שיש בו נחשים ועקרבים הרי ודאי דכבר היה בגדר ספק סכנה וא"כ הרי כשימות חלילה הרי יחסר מנין

השבטים המוכרחים להיות י"ב אשר כל בית ישראל וקדושתו תלוי במנין הזה כאשר מבואר כל זה במדרשים שהם נגד י"ב מזלות וי"ב כוכבים. ומש"ה עתה חזר ראובן להוסיף שק ותענית על שבלבל יצועי אביו דנתיירא דלמא מעשיו גרמו שיחסרו ממנין השבטים, דאלמלא לא כלכל היצוע היה יעקב מוליד אז בן אחר להשלים המנין, ומש"ה נרמו כאן תשובתו דעתה הוסיף להתענות. וזהו ג"כ שאמר ראובן לאחיו הילד איננו ואני אנה אני בא, תלה הדבר בו דמעשה זו מגיע לו יותר מלכולם:

ובזה מבואר ג"כ סיום דברי המדרש א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שכן כנן עומד ופותח בתשובה זה הושע שאמר

בנו בין הבנים) שבשביל משקל שני סלעים 21 מילת יעקב ליוסף (יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו (ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים). ולכן יתכן כי הכפרה 22 היתה לפני ולפנים בבית הקפורת וההיכל, מקום של בנימין, משום שהוא לא היה בהחטא של מכירת יוסף. ולכן לא היה בצורה, חלקו של יהודה, כמפורש ימא דף יב, משום שאמרו ריש סנהדרין (ו, ב) המברך את הבועז הרי זה חוטא, יעויין שם 23, וקרוב לזה מפורש בספרי ברכה (סוף פרק יב): מפני מה זכה בנימין (שתשרה שכינה בחלקו) ? לפי שכל השבטים היו במכירתו של יוסף (ובנימין לא זה, אמר הקב"ה) אם אני אומר (לאילו שיבנו בית הבחירה, כשהם מתפללים לפני) איני מתמלא עליהם רחמים שלא היו מרחמים על אחיהם, עכ"ל. נמצא שאמרו "פוקד עון אבות על בנים" 24 — כשאותו מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין כו, ב). וכשישראל חוטאים בדברים שבין אדם למקום, או פוקד עליהם חטא העגל, ואם ישראל חוטאים בדברים שבין אדם לחבירו — או פוקד עליהם חטא מכירת יוסף, ומפני טעם זה לא נכנס 25 בחושן, ששמות השבטים חקוקים על לבו לזכרון לפני ה', והשבטים בעצמם הם הזכרון

וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא. איתא במדרש (פר, יח) וישב ראובן אל הבור והיכן היה ר"א אומר עסוק היה בשקו ותעניתו, א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה. ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שכן כנן עומד ופותח בתשובה תחלה זה הושע שאמר (הושע יד, ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך. וכן כתב רש"י עסוק היה בשקו ותעניתו על שבלבל יצועי אביו. ויש להבין אריכות הדברים שכתב רש"י על שבלבל יצועי אביו שהם נראים כמיותרים כאן. והענין דלכאורה יש להבין

מדוע רמזה התורה כאן אצל מעשה יוסף תשובתו של ראובן (וכתיב וישב דורשו המדרש לשון תשובה) דמאי שייך זה לזה. גם אמרו הילד איננו ואני אנה בא ופירש"י אנה אברח משום צערו של אבא. דלמה נוגע הדבר הזה לראובן יותר מעל כל האחים. רק הענין דראובן בלבל יצועי אביו ולא היה בעצם הדבר בעצמו שום חטא וכמו שאמרו חז"ל (שכת נח, כ) עלבון אמו תבע והוא גם עוד מצוה דאורייתא של כיבוד אב, ובודאי שקל הדבר בעינו הרבה קודם עשותו זאת עד שהסכימה דעתו שהוא צריך לעשות בן ע"פ התורה והיושר. ורק דעם הצדיקים מדקדק כחוט השערה. וזהו שהוכיחו יעקב אבינו ע"ה ואמר לו (בראשית מט, ד) פחו כמים אל תותר. לא הוכיחו על עיקר הדבר שעשה ולא הזכיר לו כלל, משום דעשייתו היה כפי שהסכימה דעתו אשר כן הוא היושר והנכון שזה הכבוד מגיע לאמו רק הוכיחו על שעשה הדבר במהירות, ולפי ערך ראובן נחשב זה לחטא כי היה צריך להיות מתון בדין זה ואז היה יורד לעומק כוונת יעקב והיה מבין כי אין

pe (12)

(לג) כתונת בני כלומר כתונת בני היא זו³⁰. היה רעה אכלתהו. על דרך הפשט: אם הרגוהו לסטים היו נוטלין הכתונת. ועל דרך המדרש³¹: היה רעה אכלתהו, נצנצה בו רוח הקדש, סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ולמה לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו כל מי שיגלה ליעקב, ושתפו הקב"ה עמהם, כן כתוב בפרקי דרבי אליעזר³². ובאור הדבר: בני הם היו תשעה ולכך שתפו להקב"ה להשלים לעשרה והחרימו הדבר. ואל יהי דבר קשה בעיניך*. שכן עשה אברהם בענין סדום, בקש צדופו של הקב"ה עם תשעה לכל כרך

ומכך³³. אל: אתה צדיקו של עולם הצטרף עמהם וינצלו. ואם תאמר אינו דומה כי זה להצלה וזה לפורענות, אין זה פורענות כי אם הצלת כל ישראל וכבוד להקב"ה כי פחדו לנפשם שאם ח"ו יתגלה הדבר ליעקב יקללם קללה עולמית, ונמצאו ישראל התלויים בורעו של יעקב בטלים מן העולם, ואין מי יפרסם האלהות³⁴, וכענין שכתוב: והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול³⁵, ועל כן נראה להם כי הצורך והשתוף ענין מוכרח הזה צורך גבוה* והצלת כל ישראל. וכן מצינו במשה שבקש צדופו של הקב"ה ובית דינו עמו בקבלת התורה³⁶. ואם אולי תשאל מנין ידע יצחק, שדרשו רז"ל³⁷: ויבך אותו אביו³⁸, ולא אבי אביו. יש לומר שהקב"ה הגיד לו, וכן הגיד לבנימין שידע ברוח הקדש. שהרי אבנו של בנימין: ישפה³⁹, ודרשו רז"ל⁴⁰: יש פה*, ואע"פ כן שתק ולא גלה מפני החרם שכן הסכימו כל התשעה והקב"ה בצורך עמהם שלא יתגלה הדבר ליעקב, שאין הקפידה אלא על יעקב פן יקללם, וכמו שהזכרתי.

(13) כ"ק

אורות מאפל

"וירד" יהודה מאת אחיו – שבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף. יעקב עסוק בשקו ובתעניתו. ראובן עסוק בשקו ובתעניתו. ויהודה עסוק ליקח אשה... והקב"ה עוסק ובורא אורו של משיח (העתיד להשתלשל מיהודה ותמר). (מדרש רבה וישב פרשה פה, א).

יום אחד בא לפני האדמו"ר, הרב הקדוש רבי חיים שמואל זצ"ל מחנצין (מגדולי האדמו"רים בפולין) אברך מחסידי חנצין שהתפרנס בעבר כפקיד רושם אצל סוחר עצים פלוני באחד מיערות פולין הגדולים, ועכשיו שהשלים הלה לכרות עציו נשאר בלא מקור מחיה וכבר כלתה פרוטה מכיסו. כיון שנכנס אצל הרבי זצ"ל, והגיש "קוויטל" לידיו, התייפח בבכי נסער מרוב דאגה ועגמת נפש. קרא אליו הרבי: "בטלן, מה לך בוכה, אמור מה קרה לך..." אולם האברך נחנק בדמעותיו ובקושי הצליח להפליט מפיו את המלים "היש מכאוב כמכאובי". מיד אמר לו: "מהר, איפוא, וסע לעיר מאכוב, והי' ישלח עורך מקודש". נסע האברך למאכוב והתהלך בשווקים אנה ואנה במשך ימים אחדים ללא מטרה ותכלית. לבסוף שמע בשוק קול קורא אותו בשמו, וכאשר פנה לאחור, נפגש באדון פלוני ממכריו שאמר לו: "זה כמה מחפש אני אחריך, כי קניתי יער גדול לעסק העצים שלי, ודרוש לי פקיד רושם חרוץ ונאמן כמוך..."

מיד נכנסו שניהם לפונדק סמוך, וישבו לערוך חוזה עבודה ביניהם, בתנאי שכר מצויינים, כתבו וחתמו והאדון נתן בידו על-אתר סכום נכבד כדמי קדימה. מיהר החסיד לחנצין וסיפר בשמחה שכבר צמחה לו קרן-ישועה.

אמר אז הרבי לחסידים שסבבו אותו: וכי סבורים אתם שזה מופת? רוח הקודש? לא מיניה ולא מקצתיה. אלא שכתוב (ירמיה ל, ז) "עת צרה היא ליעקב וממנה יוושע". כלומר, בחביון הצרה עצמה גנוז המפתח לישועה, אלא שצריך הרבה סיעתא דשמיא כדי למצוא ולגלות את המפתח. כיון שבא איש בצרתו אל הרבי, מיד הרבי מחפש את המפתח לגאולה היכן הוא גנוז, ולרוב מוצא אותו בדיבוריו של בעל הצרה גופו. מעכשיו תבינו, שכאשר ביקשתי מהאברך לספר מה קרה לו, ונפל פסוק בפיו "היש מכאוב כמכאובי", עלה בדעתי שהמפתח לרווחתו נמצא במאכוב, לשון נופל על לשון ("היש מכאוב – מאכוב"), ולכן שלחתי אותו לשם והי' עזר לו. לא היה פה שום מופת או נבואה...

שובה ישראל עד ה' אלהיך. דלכאורה קשה וכי הושע היה הנביא הראשון שהזהיר על התשובה והרי כל הנביאים הזהירו על התשובה ומשה רבינו בתורה הזהיר עליה ואמר (דברים י, ל) ושבתי עד ה' אלהיך כו'. רק הענין דראובן הרי עשה תשובה על חטא שלא עשאו כלל ולא נתכוין לו רק נתפחד על המכשול שבא אחר זמן כמה שנים ונתיירא שאם מקודם לא היה עושה המעשה לא היה אח"כ זה המכשול, ואין לך שוגג גדול מזה כי הוא בעצמו לא עשה עתה המכשול רק אחיו ורק דנתיירא דאם לא היה עושה לא היה יוצא המכשול מאחיו. ועוד יותר מזה דהרי עדיין היה יוסף חי ולא היה כלל עדיין המכשול שנתיירא ממנו רק נתיירא שמא אחר כך יהיה, ונמצא דהתשובה שלו היה קודם ביאת המכשול, וזהו שדקדק המדרש ואמר מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה, דעך עתה לא היה מי שיעשה תשובה הגונה בלא פחד מהעונש גם אחר שכבר חטא מקודם ואתה פתחת בתשובה תחלה פירוש שפתחת בתשובה גם קודם שנולד החטא. ומש"ה יצא ממנו הושע שאמר שובה ישראל, פי' דהושע אמר ג"כ תוכחה על החטאים שלא נתכוין האדם להם רק הם מכשולים היוצאים אחר כך ע"י מעשיו הקודמים וכמו שאמר בנבואתו שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעתך, דע"י העון יצא לך כמה מכשולים וזה דומה להך מעשה דראובן. וזהו ג"כ מה שאמר (יהוה יח, ל) שובה מכל פשעיכם ולא יהיה לכם למכשול עון. ודישבו מהקדמים ויצילם ה' שלא יצמח שום מכשול מעותיהם הקדמים וכמש"כ:

(14) ח"כ

(9)

18

ברוח דברים אלו דרש אף הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל (הרב מפוניבז') את דברי המדרש שהובאו בראש המאמר, המתארים את אחד המצבים הקודרים בתולדות ההווה שלנו.

המציאות על פני הקרקע, כפי שאנו קוראים, נצטיירה אז בכל רע. בית יעקב נהפך עליו הגלגל, לב האחים מפולג, המשפחה נהרסת, יעקב אובד באסון השכול. יהודה, מלך השבטים, הודח מכסאו.

אבל, במקום שאין עינו של בשר ודם שולטת, הולך ומתקדם דווקא – באותו רגע קודרני – אורו של משיח. ללמדך: אפילו כשרואים בעליל איך העולם שב לתוהו ובוהו, הכל מתמוטט וחדל הרי יתכן שבשמי השמים כבר הולך ומתהווה עולם נברא חדש. ההשגחה העליונה עוסקת בבנינו ולא בהרס. אלא עינינו לא רואות...

רעיון נפלא זה תיבל הרב מפוניבז', בהזדמנויות שונות באותם ימים כשטיבעו הצוררים את כנסת ישראל באוקיינוס של ים ודמעות בדברי הגמרא (בבא בתרא טז): "איילה זו רחמה צר. בשעה שכורעת ללדת, הקב"ה מזמין לה דרקון (נחש) שמכישה בבית הרחם ומתרפה ויולדת".

כאותה איילה הכורעת על משבר, אחוזת חבלי לידה, שאינה יכולה להמליט גוריה כי אם לאחר הכשת דרקון מכאיבה – כך עמנו ישראל. כל שעותינו הגדולות והמפוארות באו תמיד אחרי שעות נוראות של הכשת נחשים למיניהם. כעוצמת ההכשות, כך תפארת הנולדים. הוכשנו עכשיו הכשת דרקון נוראה, אמר הרב מפוניבז', בהתכוונו לשואה. שעת הלידה ממשמשת ובאה, הבה נצפה לפעמי גאולה. נשאב נא כולנו מדברים אלה, עוז ותעצומות גם לתקופתנו.

ובזה תתיישב השאלה הנשאלת, מה הקשר של ענין יהודה ותמר באמצעיתה של פרשה מתוחה וקשה היא פרשת מכירת יוסף הצדיק והגעתו למצרים, ובאמצעיתה של פרשה זו מביאה התורה את ענין יהודה. ולפי מה שנתבאר אפ"ל שכוונת התורה היתה בזה לומר שאפילו בעיצומו של משבר כל כך קשה, שבר משפחתי שבר אצל יעקב הממאן להינחם, גם בתוך החשך הנורא הזה נולד אורו של משיח, נוצרת התשועה והישועה, כי גם בשעת צרה היא ליעקב הרי שממנה יושע, כי התשועה כבר חבויה בתוכה.

בזה גם נבין למה דוקא בחנוכה נצטוונו על פרסומי ניסא כזה שכל הציבור ועוברי אורח צריכים לראות ועי"ז להכיר ולהזכר בנס, מה שלא מצינו בשום מצוה כמו מצות תפילין שע"ז דרשו את הפסוק "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", הרי שיש כאן ענין מיוחד שכל עמי הארץ יראו ומ"מ לא נצטוונו לצאת עם התפילין ברחובת של עיר. ואפילו במצוה ששורשה בפרסומי ניסא כמו "ארבע כוסות" הרי אנו מקיימים מצוה זו דוקא בתוך הבית ובמסגרת משפחתית.

אולם אפשר לומר שחז"ל רצו שדוקא בתוך החשך השורר בחוץ דוקא שם נדליק את האור. דוקא בחושך ראוי לראות את האור, את הטוב ואת הישועה. והרמז לכך בפרשת השבוע, שהרי ידוע שאותיות "משיח" נוטריקון: מדליקין שמונת ימי תנוכה.

10